

Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*

Mustafa GÜLTEKİN**

Türk halkbilimi araştırmalarında, geçmiş dönemlerin kültürü ile ilgili kullanılabilen kaynakların sınırlılığı, sahanın uzmanları tarafından iyi bilinmektedir. Derleme faaliyetlerinin çok geç başlamasından dolayı, toplumun yaşantısındaki değişikliklerin bir neticesi olarak, pek çok halk kültürü malzemesinde meydana gelen değişim, dönüşüm ve gelişmelerle birlikte söz konusu mahsüllerin yok olması, bu kaynakların azlığının sebeplerinden belki de en önemlisini teşkil etmektedir. Toplumun içerisinde yaşayan ve gün geçtikçe bazı âdet ve merasimlerin değişmekte veya ortadan kalkmakta olduğunu gören duyarlı Türk aydınları, bu malzemeleri korumak ve gelecek nesillere aktarmak için kişisel çaba ve gayretleri neticesinde, bazı eserler vücuda getirmişlerdir.

Bu eserlerden birisi de Abdülaziz Bey'in (1850-1918) "Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri" adını taşıyan eseridir. Eserin yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemekle birlikte, eseri yayına hazırlayanlar yazarın ifadelerinden hareketle "Türk Yurdu, Türk Ocağı ve Türk Derneği"nin kuruluş yılları olan 1910'lu yılların başında tamamlandığı ve eserde 1800'lü yıllarda uygulanmakta olan âdet, merasim ve tabirlerin ele alındığı kanaatindedirler.¹ (Abdülaziz Bey 2002:V-VI) İşte bu çalışmada öncelikle Pertev Paşa torunu Cemaleddin oğlu Abdülaziz Bey'in "Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri" adlı eseri tanımlanacak, daha sonra bu eserin hazırlanmasına zemin hazırlayan fikrî çerçeve ortaya konularak eserin Türk halkbilimi incelemelerindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri adını taşıyan eser, "*Mukaddime-i Kitap*" ile baş-

lamakta ve daha sonra 16 ana başlık altında âdet ve törenler incelenmekte, eserin sonunda ise "*âde-i fakirâne*" başlığı altında yazılmış bir son söz bulunmaktadır. Yayına hazırlayanlar, kitap yayına hazırlanırken dikkat edilen hususları "*Yayına Hazırlayanların Önsözü*" başlığı altında ele almışlar ve yazarın biyografisini "*Eserin Yazarı Hakkında*" adı verilen kısım ile ortaya koymuşlardır.²

Mukaddime-i Kitap'ta Abdülaziz Bey, eseri kaleme almasının nedenleri üzerinde durmakta ve bu tarz çalışmaların yapılmasının gerekliliğini ifade etmektedir. Abdülaziz Bey'in mukaddimede yer alan görüşlerinin Türk halkbilimi araştırmalarındaki önemi daha sonra değerlendirileceğinden, şimdilik eserin diğer bölümleri üzerinde durulacaktır.

Eserin birinci bölümü "*Bir Çocuğun Doğumundan Önce ve Sonra Yapılan İşler ve Uyulan Âdetler*" (11-54) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğum âdetleri üzerinde durulmakta ve çocuk folklorundan örnekler yer almaktadır. Söz konusu âdetler; doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası, çocukların kullandığı tabirler, çocukları korkutmak için söylenenler, çocuk tekerlemeleri, çocuk bilmeceleleri, çocuk oyunları, sünnet gibi alt başlıklarla ele alınmıştır.

"*Eğitim*" (55-105) adı verilen ikinci bölümde, erkek çocuklara lala tayini, kibarca mektebe başlama, İstanbul'da sıbyan mektepleri eğitimi, darülkurrallar ve çocukların hâfizlik eğitimi, çocukların ketebe alması, kırat usulünü öğrendikten sonra ilim tahsili için muallim tayini, der-saâdet medreseleri, erkek çocukların bir kaleme çırağ edilmesi, erkek çocukların bir tüccar veya sanatkâr yanına

* Abdülaziz Bey, (Yay. Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Güney), İstanbul, 2002, 3. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 612 s.

** Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

verilerek bir mesleğe başlatılması, genç erkeklerin sakal bırakması, kız çocuklarının kadın mekteplerinde eğitimi, genç kızların bir ev hanımı olarak yetiştirilmesi hakkında bilgi verilmiş ve eğitim esnasında yapılan ritüeller tanıtılmıştır.

Eserin üçüncü bölümü, hayatın geçiş dönemlerinden ikincisi olan “*Evlenme*” (106-136) konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde evlenecek gençlere kız arama, kızların görücüye çıkması, söz kesme, nişan takma, nikâh akdi, cihazın güvey evine gönderilmesi, cihaz takımı, gelin için döşenen odalar, düğün, kalfa ve cariyelerin evlendirilmesi hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde, İstanbul’da “*Ticaret ve Sanat*” (137-154) hayatı; İstanbul’da tüccar, esnaf ve sanatkârlar, buldukları yerler; bazı sanat dalları hakkında açıklamalar, bedestan hacedgileri, bazı yiyecek ve içecekler hakkında notlar başlıkları altında ele alınmaktadır. Söz konusu bölüm içerisinde *esnaf folkloru* hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Eserin beşinci bölümünde “*İstanbul’un Semtleri ve Evleri*” (155-222); Osmanlı toplumunun çeşitli kesimlerinin oturduğu semtler; halkın oturduğu evler, bahçeleri, ev idaresi ve günlük ev hayatı; Osmanlı vüzerâ, ekâbir ve ricalinin konak, sâhilhâne ve bahçeleri; konaklardaki vazifeliler, bazı gündelik eşyalar, sâhilhâne bahçeleri gibi alt başlıklara ayrılarak incelenmektedir.

Maddî kültür unsurlarından giyim-kuşam ile ilgili bilgiler “*Giyim-Kuşama Dair Bazı Bilgiler*” (223-231) başlığını taşıyan altıncı bölümde kavuklar, takkeler; üste giyilenler, içe giyilenler, halktan hanımların ev içi kıyafeti, kuşaklar; mendiller, enfiye mendilleri, enfiyeler; boyun atkıları, keseler; nalınlar, taraklar, yelpazeler; sürmeler ve göz banyoları olarak ele alınıp her biri hakkında ayrı ayrı bilgiler verilmektedir.

“*Binek ve Yük Hayvanları, Arabalar ve Kayıklar*” (232-245) adı verilen yedinci bölümde vüzerâ, ekâbir ve diğer Osmanlı hanelerinde beslenen hayvanlar; vüzerâ ve büyük dev-

let ricalinin atla ‘kapı’ya gidişleri; arabalar, vüzerâ ve vükelânın araba ile ‘kapı’ya gidişleri; kayıklar ve diğer deniz vasıtaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Sekizinci bölüm “*Dinî Günler, Bayramlar, Hacca Gidenleri, Uğurlama, Karşılama ve Tebrik*” (246-272) adını taşımaktadır. Bu bölümde sene başı olan Muharrem ayında aşure pişirme, ekâbir konaklarında kibar usulünce mevlid okunması, ekâbir konaklarında lihye-i saâdet ziyareti, Ramazan hazırlıkları, camilerde kurulan sergiler ve kübera, Ramazan bayramlarında ekâbir konaklarında merasim ve tebrik, Kurban bayramlarında yapılan merâsim, ilmiye ricâlinin bayramlarda ve diğer zamanlarda ekâbir-i ricâli tebrik ve ziyaret merâsimi, Ramazan ve Kurban bayramlarında çocukların gezme ve eğlenceleri, bayram ziyaretleri, Beytullâh ziyareti için hacca gidenleri uğurlama, dönenleri karşılama ve tebrik merâsimi (tehniye) konuları hakkında oldukça önemli bilgiler verilmiştir.

“*Osmanlı Toplum Hayâtı*” (273-310) dokuzuncu bölümde; eski Osmanlı adâb-ı muşerreti, bazı eski âdetler, yeni ev alan veya yapanları tebrik, vüzerâ ve ekâbir konaklarında hizmet etme usülleri, vüzerâ ve ekâbirin hane halkına ve dairesinde hizmet edenlere davranışları, küberâ konaklarında verilen ziyafetler, vüzerâ ve küberâ konaklarında bulundurulmuş sâzendelerle oyuncu cariyeler, küberâ ve ricâlin mehtap seyri, küberâ hanımların yazın mesirelere çıkmaları, İstanbul’daki başlıca mesireler, esnafın mesirelere gidişi, küberânın icâbında çarşı hamamlarına gidişi, mahalle kahveleri, berber dükkânları, gençler kahveleriyle diğer kahveler ve tulumbacı kahveleri, meyhâneler ve akşamcıların meyhâne âlemleri başlıkları altında ele alınmaktadır.

Onuncu bölüm “*Osmanlı Toplumundan Çeşitli Kesimler*” (311-345) adını taşımaktadır. Bu bölümde mahalle bekçileri, tulumbacılar, esir ve esirciler, akkâmlar, goygoycular, susamcı ve dolmacı kadınlar, kabakçı Araplar, tersanelerde kereste salı çözen Araplar,

külhanbeyleri, tiryakiler, kıptî kadınlar, âlûf-teler hakkında bilgi verilmiştir.

“Sağlık” (346-358) adı verilen on birinci bölümde ebe hanımlar, tabibler, eski sağlık kuralları, koruyucu tedbirler ve halk ilaçları, hasta tedavisi için başvuru için diğer kesimler tanıtılmıştır. Bu bölümde halk hekimliği ile ilgili önemli bilgiler verilmiştir.

On ikinci bölüm “Çeşitli İnanışlar” (359-374) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde uğurlu, uğursuz sayılan davranışlar; tefe’ül, istihâre etme, muabbirler, müneccim, remmâl ve bacıcılar; “karişik fâniler”, cinciler, büyücüler ve okuyucular, niyet kuyuları, yılan, akrep ve benzerlerinden korunmak için şerbetlenmek, hortlak gibi alt başlıklar bulunmakta ve inanışlar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

“Spor, Oyun ve Eğlence” (375-382) başlığını taşıyan on üçüncü bölümde okçuluk, avlanma, pehlivan güreşi ve hayvan döğüşleri, satranç, tavla, dama ve benzeri oyunlar hakkında bilgi verilmiştir.

On dördüncü bölümde “Musiki” (383-387) başlığı altında çeşitli musiki âletleri, Osmanlı saz fasılları, ünlü musikîşinâslar tanıtılmıştır.

Geleneksel Türk tiyatrosu hakkında önemli bilgiler içeren on beşinci bölüm “Seyirlik Oyunlar” (388-403) adını taşımaktadır. Bu bölümde çengi kadınlar, köçekler, ip cambazlığı ve diğer bazı seyirlik oyunlar, meddahlar, mukallitler, hayal oyunu, zuhuri kolu hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

“Dil ve Edebiyata Dair Bilgiler” (404-467) başlığını taşıyan on altıncı ve son bölümde dil ve çeşitli terim ve deyimler, Osmanlı isimleri, eski Osmanlı şâirlerine dair bazı bilgiler, vezirlere ve ekâbire sunulan manzumlar, karşılığında alınan atiyeler, muhallebici manzumeleri, kilci kadınların manzumesi, seyyâh dervişler, okudukları manzumeler, Osmanlı hanımları arasında atasözü gibi kullanılan bazı vezinli sözler, bilmeceler, durûb-ı emsâl hakkında bilgi verilmiştir.

Görüldüğü gibi Abdülaziz Bey, bir insa-

nın dünyaya gelişinden başlayarak, değişik dönemlerde karşılaştığı durumları, âdet ve törenleri tespit etmiş, (Geçiş dönemleri olarak adlandırdığımız dönemlerden birisi ve sonuncusu olan “ölüm” hakkında herhangi bir malumat verilmemesinin sebeplerine eserde değinilmemiştir.) tespit ettiği konuların neler olduğunu eserin mukaddimesinde şöyle açıklamıştır:

“Bu kitapta Osmanlılarda uygulanan usul ve âdetlerin tümünü yazmak için doğal olarak bir çocuğun doğumundan başlayarak yaşam sürecine ait her şeyin ayrı ayrı anlatılması gerekmiş ve bu nedenle bir çocuğun doğumuyla ilgili usuller ve uygulanan âdetlerle başlanmıştır. Osmanlı dünyasında doğan bir kişinin yaşam evresine ait çeşitli durumlarda karşılaştığı âdet, tören, sözcük ve olayların hiçbiri bırakılmadan sırasıyla ve bütünüyle gösterilmiş ve bunun için hazırlanan içindeki listesi de kitabımıza eklenmiştir.” (Abdülaziz Bey 2002:9)

Eserin sonundaki “Sözlük” (471-565), “Kaynaklar” (567-578) ve “Dizin” (579-612) yayına hazırlayanlar tarafından eklenmiş ve eser, araştırmacılar için daha kullanışlı hale getirilmiştir.

Türkiye’de halkbilimi araştırmalarının başlangıcı Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik Bölükbaşının 1910’lu yıllarda kaleme aldıkları, yeni bir ilim olan *halkiyatı* tanıtmaya yönelik yazılara dayandırılmaktadır.³ Tanzimattan sonra Türk aydını, Fransız İhtilali’nin tesiriyle “halk, vatan, millet, hürriyet” gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmış ve Ter-cümân-ı Ahvâl, İkdâm gibi gazetelerde halk dili ile yazma ve bu kavramlar ışığında halkı aydınlatma amacına yönelmişlerdir. İşte bu yıllarda dünyaya gelen ve 1910’lu yıllarda eserini tamamlayan Abdülaziz Bey (1850-1918) gerek yaşadığı dönem açısından, gerekse günümüz halkbilimi araştırmaları açısından, oldukça önemli bir eser meydana getirmiştir.

Abdülaziz Bey’in, eserine yazdığı “Mukaddime-i Kitap”ta yer alan görüşleri, Türk

halkbilimi çalışmaları açısından bir manifes-to niteliği taşımaktadır. Yazarın, günümüzde sözlü ve yazılı kültür olarak adlandırdığımız kavramları, “yazılı eser ve atasözleri”nin vafında tartıştığını ve yazılı kültür kadar sözlü kültürün de önemli olduğunu idrâk ettiğini, şu ifadeleri açıkça göstermektedir:

“Her toplumun ulaşabildiği bilgi düzeyi, edindiği erdem ve olgunluk, vücuda getirdiği ve topladığı yazılı eserlerle anlaşıldığı gibi, halk arasında söylenmekte olan atasözleri bile zamanın ve yaşamın düzeni hakkındaki deneyimler ve ondan oluşan sonuçları yansıtan birer değer yargısı olduğu için incelenmelidir.” (Abdülaziz Bey 2002:3)

Abdülaziz Bey, “Bir toplumun ileri gelen devlet adamlarıyla, orta sınıfı ve halk tabakası arasında benimsenmiş âdetler ve törenler; toplumun bu üç sınıfının uygarlığını, gelişimini, düşünce yapısını, doğa sevgisini, kültür ve ahlak düzeyini, yaşam ve geçim biçimini ve niceliğini pek yakından tanıtmış olacağından” (Abdülaziz Bey 2002:3) âdet ve merasimlerin toplanıp yazıya geçirilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. Abdülaziz Bey, âdet ve merasimlerin toplanmasının yeterli olmadığını, diğer uluslarla ilişkilerin artmasıyla birlikte bir etkileşim olduğunu ve bu etkileşimler neticesinde “âdet ve törenlerde de bazı değişim ve başkalaşımın” görüldüğünü, bunların incelenmesi neticesinde “dış etkilerin hangilerinin değişime yol açtığına ve yabancı âdetlerin ne oranda kabul edilmiş olduğuna bakılarak o ulusun değişen dünyadan hangilerini almaya yatkın ve eğilimli ve ne oranda değişim ve başkalaşıma ulusça yetenekli olduğunu anlamak için çok doğru bir ölçü elde edilmiş” (Abdülaziz Bey 2002:3) olacağını söylemektedir. Mukaddimenin devamında, bir ulusun ortaya çıkışının, gelişiminin, şan ve şeref kazanmasının kaynağı olarak “köklü âdet ve eski ulusal düzenleri” görmekte ve bunların korunmalarının ortaya çıkarılmasıyla değerlerinin arttırılacağını; sadece değerlerini arttırmakla kalmayıp devlet adamlarına ulusun diğer uluslarla giriştiği ilişkiler neticesinde or-

taya çıkan zarar ve yararların neler olduğu hakkında fikir vereceğini ve buradan hareketle nasıl bir yönetim biçimi kurulması gerektiği, topluma zarar veren durumlardan hangilerinin bırakılıp hangilerinin yaşatılması gerektiği konusunda fikir vereceğini söylemektedir. (Abdülaziz Bey 2002:3-5)

Folkloru tanıtmaya çalışan ve milliyetçilik akımı ile sıkı sıkıya bağlı olan ilk yazılar göz önüne alındığında, Abdülaziz Bey’in bu tespitleri Türk halkbilimi araştırmalarının tarihî gelişimine yeni açılımlar kazandıracak niteliktedir. 23 Temmuz 1913’te Halka Doğru dergisinde, Ziya Gökalp, “Halk Medeniyeti I: Başlangıç” adını taşıyan yazısında, “... bizi yükselten âmilleri halk medeniyetinde, inhi-tâta düşüren müessirleri de resmî müesseselerimizde aramak lazım.” (Tan 1997:45) diyerek halk medeniyetinin önemine işaret etmektedir. 6 Şubat 1914’te İkdâm gazetesinde yayınlanan ve Türkiye’de “Folklor” sözcüğünün ilk kez kullanıldığı yazı olan “Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor” başlığını taşıyan yazısında Fuat Köprülü, “Halkiyat ilminden yabancılar, ecebiler de bir çok amelî kaideler çıkarıyorlar.” (Tan 1997:47) diyerek yapılacak çalışmaların neticesinde oldukça önemli bilgilere ulaşılabileceğini belirtmektedir. Fuat Köprülü, söz konusu yazısında müstemlekeci güçlerin yeni bir müstemleke elde ettiklerinde onlara uygun bir yönetim biçimi kurabilmek için onların geleneklerini, göreneklerini, şarkılarını, masallarını, tarihlerini ve dillerini incelediklerini ve bu incelemeler neticesinde ulaştıkları sonuçlar çerçevesinde bir yönetim biçimi kurduklarını belirtmektedir. (Tan 1997:47) Görüldüğü üzere Abdülaziz Bey’in fikirleri ile folkloru bir bilim dalı olarak Türkiye’de tanıtmak için yazılmış olan yazıların arasında büyük bir benzerlik vardır. Hatta Abdülaziz Bey, batıda yapılan faaliyetlerden bahsetmeden, bakışını ulusal konular üzerine yoğunlaştırmış ve fikirleri çerçevesinde bu eseri meydana getirmiştir.

Günümüzde halkbilimi araştırmacıları, dikkatlerini “yerelin ulusallaştırılması”, “ulu-

salın küreselleştirilmesi” ve “ulusal kalıt kavramı içerisinde nelerin değerlendirilebileceği” konularına yöneltilmektedirler. (Oğuz 2002:11-16) Abdülaziz Bey, kendi zamanının şartları içerisinde bu konuya da temas etmekte, Avrupa’ya giden kişilerin orada gördükleri âdet ve davranışları “Avrupa’nın yönetim biçimini, siyaset kurallarını ve uygarlıklarını dikkate almadan” yurda getirdiklerini ve bunların “ulusal yaşamın gereksinimlerine, ahlak ve toplum kurallarımıza uygulanma derecesini saptayacak kadar bilgi ve deneyimden henüz yoksun olanların gösterdikleri sırf taklit etme duygusu”nun yabancı âdet ve merasimlerinin yurdumuzda her geçen gün daha da yayıldığı-nı söylemektedir. (Abdülaziz Bey 2002:5) Buradan hareketle Abdülaziz Bey’in yabancı âdet ve merasimlere karşı olmadığını, sadece bunların kendi toplumumuza uygunluk düzeyinin saptanmadan aynen alınmasının zararlarına dikkat çektiği görülmektedir.

Abdülaziz Bey’in, “övünülecek eski âdetlerimizden, geçen ve değişen zaman içinde, unutulup terk edilenlerin hangilerini korumak veya *yeniden geçerliliğini sağlamak* gerekli görülürse” (Abdülaziz Bey 2002:9) şeklindeki sözlerinden hareketle, eserin vücuda getirildiği yıllarda âdet ve merasimlerimizden unutulmalarından bazılarının, yapılacak incelemeler neticesinde yeniden geçerliliğinin sağlanması için, bu eseri meydana getirdiğini söylemek mümkündür.

Eserin yazıldığı yıllarda halk kavramı, köyde yaşayan, okuma yazma bilmeyen ve eski gelenekleri muhafaza eden topluluk anlamında kullanılıyordu ve köylü ile halk kavramı eşdeğer tutuluyordu. Abdülaziz Bey’in “devlet adamları, orta sınıf ve halk tabakası” (Abdülaziz Bey 2002:3) ifadeleri de bu doğrultudadır. Ancak eserinde işlediği kitle daha çok üst tabakadır ve ele alınan âdet, merasim ve tabirlerin büyük bir kısmı “vüzerâ ve vükelâ” arasında uygulanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eserde kentte yaşayan toplumun âdet ve merasimlerinin ele alındığı görülmektedir.⁴

Abdülaziz Bey bu çalışmasıyla İmparatorluğun başkenti olan İstanbul’u konu alan bir “kent monografisi” çalışmıştır.⁵ Abdülaziz Bey’in ortaya koyduğu eser, Türk halkbilimi araştırmaları için oldukça yeni bir kavram olan “kent folkloru” çalışmalarına büyük paralellikler arzemektedir. Eserin “kent folkloru” açısından taşıdığı değeri anlayabilmek için, Öcal Oğuz’un “kent folkloru”na dair şu satırlarına bakmak yeterli olacaktır:

“Çağımız kentlerinde oluşan ‘folklorun’ halkbilim otoritelerince ciddi bir araştırma alanı olarak kabul edilip araştırılmasına paralel olarak, halkbilim ürünlerinin tarihi bakımından ‘eski kentlerin folkloru’ üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. İki yüzyıldır Türk halkbilimi çalışmalarının merkezinde kır ve köyün yer alması, Göktürk çağından günümüze kadar farklı coğrafyalarda farklı nitelikleri olan kent soylu uygarlıklar kuran veya kurulu uygarlıklara katkı sağlayan Türklerin halkbilimi ürünlerinin tarihinin ve özelliklerinin kavranması bakımından yetersiz kalmaktadır.” (Oğuz 2002:18)

Bu tespitlerden de anlaşılacağı üzere halkbilimi araştırmalarında bu tarz eserler, kentlerde meydana gelen değişim, dönüşüm ve gelişimleri anlamak ve anlamlandırmak için söz konusu folklorcu bakış açısıyla değerlendirildiğinde çok daha anlamlı sonuçlar elde edilecektir.

Abdülaziz Bey, eseri meydana getiriş sebebini açıklarken, çalışkan ve aydın fikirli bazı kişilerin “Türk Ocağı, Türk Yurdu, Türk Derneği” adıyla dernekler kurmakta olduklarını ve bu kişilerin âdet, tören ve eski uygulamaları gelecek kuşaklara yakından tanıtmak arzusunda olduklarını söylemekte ve şöyle devam etmektedir:

“Bu gibi çalışkan gençlerimizin Türklük hakkında ocaklar kurarak gösterecekleri gayret ve uğraşıya bu yolda harcaacakları emek ve çabalara dayanak olacak şekilde, ayrıntılara girerek Türklüğü her yönüyle inceleyen, bütün tören ve âdetlerini ve hatta her türlü deyim ve sözcüklerini bile ayrı ayrı anlatıp

açıklayan, elimizdeki eski ve yeni kitaplar içinde, değil o yolda yazılmış bir eser, belki bir sözcük bile bulunmamaktadır.” (Abdülaziz Bey 2002:7)

İşte bu sözleri Abdülaziz Bey’in, halkbilimi araştırmalarında sıkça rastladığımız ve ilgi duydukları konularla ilgili çeşitli malzemeler toplayan ve bunları kaydeden grup içerisinde değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. O, bilinçli olarak vatan için çalışacak gençleri desteklemek ve onların çalışmaları esnasında başvurabilecekleri bir kaynak eser meydana getirmek amacıyla bu eseri yazmıştır. Ayrıca eserin değişik yerlerinde de bazı “manzume”leri kaydederken bunları kaydetmesinin sebebini açıklamış, bunları; zamanla terk edilip unutulmalarını önlemek, gelecek nesillere bir fikir vermek ve hatıra bırakmak için kaydettiğini belirtmiştir. (Abdülaziz Bey 2002: 31, 33, 103, 153, 242). Abdülaziz Bey yukarıda bahsettiğimiz âdet ve merasimleri tespit etmekle kalmamış, malzeme tespitinden öteye geçerek, elde ettiği malzeme hakkında çeşitli yorumlarda bulunmuş, bu âdet ve merasimlerin işlevlerini açıklamış, bazı uygulamaların sebepleri üzerinde durmuştur. Bu yorumların bazılarını örnek olması açısından burada vermeyi uygun buluyoruz. Loğusa hamamına giderken, hamamın kapısından girmeden “Eyu saatte olsunlar.” diyerek kırmızı şeker şerbetinin kapıya dökülmesinin nedenini, “Bu şerbet kadınlarca periler padişahının kızı Rüküş Hanımla oğlu Yaverdim Bey’e ikram için dökülürdü.” diyerek bu uygulamanın neden yapıldığını da ortaya koymaktadır. (Abdülaziz Bey 2002:24) Çocuk bilmece-leri hakkında bilgi verirken, bilmece-lerin “eğlence” işlevi yanında, “çocukları düşünmeye sevk etmek” ve onların “düşünme kabiliyetlerini kuvvetlendirmek”, “zihinlerini açmak”, onları “kendi öz diline alıştırmak”, “edebiyata karşı ilgilerinin uyandırılmasını sağlamak” gibi işlevleri olduğunu da söylemekte ve elde ettiği malzemenin işlevsel çözümlemesine girişmektedir. (Abdülaziz Bey 2002:35)

Sonuç olarak Abdülaziz Bey, döneminin

sosyal yaşantısını, âdet ve merasimlerini, tabirlerini, geçiş dönemleri içerisinde yapılan çeşitli uygulamaları ele almış, günümüz halkbilimi araştırmaları için önemli bir eser vücuda getirmiştir. Hem muhtevası hem de yazarın mukaddimede yer alan görüşleri halkbilimi araştırmaları için oldukça önemlidir. Kanaatimizce günümüzde ulaşılan kuramsal açıklıklar göz önüne alınarak, eser değerlendirilmeli ve Türk halkbilimi çalışmalarının tarihî gelişimi içindeki yerini almalıdır.

NOTLAR

1. Türk halkbilimi araştırmaları için oldukça önemli olan bu eseri yayına hazırlayan ve Türk okuyucusuna sunumunu sağlayan Prof. Dr. Kâzım Arısan ve Duygu Arısan Güney’e, şükranlarımız tabiidir.

2. Yazarın çalışma şekli ve yayına hazırlayanların başlıklarını ve defterlerin (14 âdet) düzenlenişine yaptıkları katkı hakkında daha fazla bilgi için kitabın V-X. sayfaları arasında yer alan “Yayına Hazırlayanların Önsözü”ne bakılabilir.

3. Türk halkbilimi araştırmalarının tarihi hakkında daha fazla bilgi için bkz. “Yıldırım, Dursum. 1998. “Türkiye’de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri”, Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yay.; Çobanoğlu, Özkul. 2002. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yay.; Tan, Nail. 1997. Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler, İstanbul: ABO Basım, (Geliştirilmiş Dördüncü Baskı)”

4. Halk kavramında meydana gelen değişiklikler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Dundes, Alan: *Halk Kimdir?*, (Çeviren: Metin Ekici), Millî Folklor, V/37 (Bahar 1998), (139-154).

5. Abdülaziz Bey’in eserinin kadrosuyla, günümüz halkbilimi çalışmalarında kullanılan bir monografi örneğinin mukayesesi için bkz. “Çobanoğlu, Özkul. 2002. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yay. s. 55-61”

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey, 2002, Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri (Yay. Haz. Prof. Dr. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Güney), İstanbul: Tarih V. Yurt Yay.

Tan, Nail, 1997, Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler, İstanbul.

Oğuz, Öcal, 2002, Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi, Ankara: Akçağ Yay.